

Gedachten en motivaties bij mijn tentoonstelling 'Schrammen/ Scratches' Waarom geen documentaire?

Titels

1. Schrammen in haar hoofd (was, fotografische emulsie, olieverf)
2. Briefjesarchief (multimedia)
3. Eén Dag (multimedia)
4. Handtassen: Boodschappen, Orde, Doen, Niet Vergeten, Verwarring, God, Verlies, Dagen (installatie)
5. Mails: In mijn hoofd en herinnering niet, maar een woord, een kleine bevestiging, iets kleins, ik weet niet wat, van wat er wel is (multimedia)

De hele installatie gaat over de kracht en de schoonheid van briefjes/brieven schrijven. Over de geduldige obsessie: het gevecht tegen de ontredde, het verglijden, de angst voor een verloren leven, een verloren liefde.

Houvast.

Alzheimer lijkt een vorm van zich afsluiten te zijn: als om onverwerkte pijnen van het bestaan draaglijk te maken, vernauwt de geest zich en herinnert selectief. Aanvankelijk zijn de dagelijkse rituelen en gewoonten de laatste raakpunten met de realiteit en het nu. Komt er, bij het verliezen van deze laatste greep, na de verwarring, een grote lege innerlijke ruimte? Herinneringen vervagen en abstracte mentale structuren lijken dan over te nemen. Pogingen tot ordeningen? Uiteindelijk schiet 'de tijd' nog over, het wisselen van dag en nacht dat zich vanzelf als laatste houvast aandient.

Mijn moeder heeft steeds veelvuldig gebruik gemaakt van briefjes, geheugensteuntjes, zoals wij allen, in meerdere of mindere mate. We doen dat om een orde te scheppen, ruimte vrij te maken in onze geest. Wanneer dan de hersenen de greep verliezen, worden de briefjes de greep. Mijn moeder hield ze bijgevolg vanaf een bepaald ogenblik allemaal bij: het moet uit een enorme angst geweest zijn de zin van haar (dagelijkse) bestaan te verliezen. Ze verwezen in oorsprong naar handelingen (werk en arbeid), maar werden een handeling op zich: door ze dagelijks te bekijken, te ordenen volgens een steeds wisselende en ingebeelde ordening werden ze dé handeling die haar recht hield en eigenwaarde bezorgde. Ze werden een sublimatie, een vlucht. En in hun kleinheid leggen zij een pijn bloot, een universele pijn en angst om verlies en verglijden. Die doet vervreemden van de wereld. Door hun nutteloos geworden karakter kregen zij zo de schoonheid van de belangeloze kunstuiting, waarbij het belang van de handeling de uiting zelf is, cfr. Outsiderkunst, maar ook het obsessieel dagelijks schilderen van de datum door On Kawara.

De briefjes zélf hebben natuurlijk nog betekenissen: ze zijn zoals bij het neerschrijven in een brief de concretisering van de gedachte. En in hun schriftuur zijn ze als een grafisch teken en een geschilderd beeld: het materialiseren van een inhoud. In hun uiterlijk, door de krabbels en doorhalingen, lijken ze soms op tekeningen van Cy Twombly. De doorhalingen en het veelvuldig en uiteindelijk soms uitsluitend gebruiken van pijlen waren er niet toevallig, ze hadden een betekenis: weglaten, veranderen, verbeteren, aanduiden, verduidelijken, ordenen... Pijlen zijn een sterk teken. Hier zijn ze vooral als een aanduiding van belang en nadruk uit te leggen. Aan hun eventuele psychologische en semiotische betekenis zoals bv. hun mannelijk gekleurd signaal, wil ik niet meer aandacht besteden dan dat het aanwezig is. Bovenal echter spreekt hun gevoelswaarde, versterkt door het feit dat ze steeds naar boven wijzen, en wil ik de invulling daarvan aan de toeschouwer overlaten.

Brieven schrijven naar een onmogelijke liefde heeft dezelfde wanhopige drang tot obsessieel concretiseren van de gedachten (verlangens) die slechts hun bestaansrecht lijken te hebben door de brieven. De angst voor het verhaal dat niet meer bestaat is even groot. 'De geliefde voelt zijn bestaan slechts in de aanschijn van de andere'.

Intimiteit.

De kunstenaar bestaat niet zonder zijn publiek. Briefjes (hoe klein en onbenullig ook) en brieven zijn zeer intiem. De grens van het publiek als intieme vreemdeling wordt afgetast, de grens van deelbaarheid en herkenning. De herkenning van de pijn doet huiveren. Hoever kan de kunstenaar gaan in exhibitionisme zonder pathetisch te worden? De grens wordt tastbaar gemaakt, afstand wordt gecreëerd: moeilijke leesbaarheid d.m.v. sluiers van verf- en waslagen op de briefjes in was

(1) en de snelle opeenvolging van de geprojecteerde briefjes (2) in de vreemde troebele vochtige en ijsachtige massa in de pompbak. De open handtassen met de honderden briefjes - onleesbaar voor het publiek - beschenen door een klein warm lichtje, nodigen uit om nieuwsgierig te zijn. Het beeld spreekt voor zich.

De grens van intimiteit wordt het meest voelbaar bij de als met tippex gecensureerde zinsdelen in de projectie van de brieven/emails (5) en hun eveneens snelle opeenvolging waardoor de brieven over elkaar schuiven en 'gekrabbeld' lijken. Het gevoel van intimiteit wordt versterkt door het kleine kamertje waar deze projectie getoond wordt en waar maar één persoon kan zitten.

De tijd.

De datums waren de laatste ijkpunten voor mijn moeder. En de laatste veruitwendigingen van haar geest in haar briefjes. In de ophanging van de drie groepen van wassen plaatjes (1) met de voorstelling van de briefjes zit een chronologie, maar daardoor ook een evolutie. De omsloten rechthoek in de eerste groep van de wassen platen zijn als een venster of een tunnel. Ze hebben een beklemmende, benauwende sfeer. De krassen in de laatste waslaag van de tweede groep brengen het oppervlak meer onder de aandacht. De sluier, het gordijn, de verminderde leesbaarheid, maar ook mijn tussenkomst, commentaar, verstoring. In relatie met de krabbels en doorhalingen in de briefjes. Verwarring, pijn.

In de laatste groep komt het witte vlak op de voorgrond. In hun eenvoud wordt vrede genomen met het weinige, de datum, de pijlen. Het einde, de dood?

Met was conserveren we, het geeft een 'eeuwigheids' gevoel aan de briefjes. Ze worden bewaard en vastgelegd in de tabletten. Samen met de verflagen vormt de was een 'huid', transparant en ijl als de perkamenten huid van de ouderdom.

Is het voorbijglijden van de tijd ons laatste houvast? Bestaat onze oerangst uit angst voor het verglijden van de tijd, onze betekenis, ons zelfbeeld, schijn en herinnering?

Dit verglijden wordt 'gematerialiseerd', tastbaar getoond door het voorbischuiven van de schaduwen van de bomen op een wit vlak. Gedurende één volledige dag opgenomen, wordt dat beeld versneld geprojecteerd tegen de muur (3). Hier hangt ook, middenin de projectie, een briefje van mijn moeder, het enige materiële in de tentoonstelling aanwezig, waar slechts pijlen op voorkomen. De schaduwen verschuiven horizontaal, de pijlen wijzen vertikaal. Beiden drukken een beweging uit, een verloop.

De weerspiegelende brij in de pompbak waarop de regelmatig wegdeinende briefjes geprojecteerd worden (2), waardoor we telkens opnieuw voor een paar seconden achterblijven met een lege spiegel, confronteert ons tussen de herkenning van de alledaagse briefjes door met ons eigen zelfbeeld. Niet letterlijk door een weerspiegeling, maar de vreemde aantrekkingskracht voor de weke substantie doet ons herinneren aan onze eigen weke binnenkant.

Een tijdsverloop is ook voelbaar in de 'loop' van de collage van de brieven/emails (5): uitdrukkingen van gevoelens meanderen over verschillende periodes. Blijheid, verlangen, verdriet, twijfel, opstandigheid, afscheid, aanvaarding. Telkens weer opnieuw. Het zichtbaar voor en achter elkaar verschijnen en verdwijnen van de flarden teksten versterken dat beeld.

Emails zijn snel geschreven en verstuurd. Ze staan in schril contrast met het archaische van de wassen tabletten. Hun 'collage' wordt dan ook op een computerscherm getoond.

Ordering.

Naast de chronologische volgorde in de wassen plaatjes, worden de briefjes geordend volgens een inhoudelijke onderverdeling in de handtassen (4) en in de projectie van de briefjes in de pompbak (2). Deze ordening is verder gebouwd op de ordening die mijn moeder al zelf maakte: Boodschappen, Orde, Doen waren de drie grote groepen waarin ze haar briefjes rangschikte. Bij het archiveren, lezen, onderzoeken van haar briefjes ontdekte ik ook bij mezelf de onmogelijkheid van zonder rangschikking om te gaan met de grote hoeveelheid en zo heb ik haar ordening verder aangevuld met thema's die dieper liggen: Niet Vergeten, Verwarring, God, Verlies, Dagen.

Inhoud wordt beeld.

De pijn vormt een onderliggende betekenislaag onder voorgaande inhouden. De pathos en catharsis zit niet in de daad van de expressie. Ik heb ernaar gezocht mijn betrokkenheid bij de inhouden in een uitgepuurde vorm om te zetten. Door de gemaakte keuzes van media, gebruikte materialen en technieken wordt de nodige afstand van het onderwerp genomen en het verhaal geobjectiveerd,

losgemaakt en universeel gemaakt. Extra betekenislagen bepalen artistieke keuzes, denkhandelingen binnen het maakproces. Het beeld krijgt zo zijn eigen diepte. Meerdere betekenissen kunnen eraan gegeven worden, ik geef er hier slechts een aantal aan, naast de reeds hierboven aangeraakte keuzes.

- Door het gebruik van vele lagen verf, was, fotografische emulsie in de wassen plaatjes (1) worden de betekenislagen als het ware omgezet in beeldlagen, die hun functie hebben: naast een materieel diepte-effect, een verzonkenheid, roepen ze vele associaties op, naar landschappen, venster en gordijn, maar ook naar de diepte in de menselijke huid... Maar bovenal hebben ze hun betekenissen die hierboven reeds beschreven zijn (hoofdstuk 'De tijd')
- De briefjes werden overgebracht met een fotografische emulsie en uitvergroet tot ongeveer dezelfde grootte (1), waardoor hun gelijkaardigheid, maar ook hun grafisch aspect uitvergroet wordt. Samen met de vlekken verf krijgt het gekrabbel van de tekstjes een weerklink in de schaduwen van de bomen in de projectie 'Eén dag'.
- Naast de tactiele eigenschap van was (1), gebruikte ik hem ook omwille van de kleur. Samen met de kleuren van de verflagen, verwijst hij naar de kleuren van Byzantijnse iconen.
- Het gekrabbel en de doorhalingen in de briefjes krijgen een grafische weerklink in de projectie van de mails (5), waar verschillende flarden tekst over elkaar schuiven en daardoor een gekrabbeld effect krijgen. Hieruit spreekt eenzelfde gevoel van verwarring.

De ruimte en het verhaal.

De keuze van een projectie in een pompbak heeft met de keuze van de expositieruimte te maken.

De keuken. Het alledaagse. De herinnering aan elke keuken.

De buitenruimte als weerklink van de binnenruimte van de vernauwde geest van mijn moeder. Haar hersenen werden kleiner, haar leefwereld eveneens. De tegels zijn als vanzelf een mooi beeld geworden, die ook als materie heel goed blijkt te werken: de kleur van wassen plaatjes wordt krachtiger en door de harde glans van de tegels verliezen ze hun 'weekheid'. De huid wordt pregnant.

Het kleine verhaal draagt het grote verhaal in zich. Het maatschappelijk aspect van alzheimer. Maar uiteraard vooral de ontredde, de herkenbaarheid van onze eigen nietigheid.

Geen documentaire, maar een plastische kunstuiting, in het verlangen om een grandeur te geven aan dat kleine verhaal door een nieuw 'beeld' te maken, met alle hierboven besproken beeldaspecten en keuzes: tegen de uitdaging van narrativiteit in, de pathetiek van de uitvergroete herkenning. Daarom wél met de ingehouden adem van de objectieve documentaire, maar geen reality-TV. Door slechts één facet uit te lichten (de briefjes uit de hele ziekte van mijn moeder - de brieven uit een moeilijke periode uit mijn leven) gaat het nu over véél meer dan de ziekte en de moeilijke periode. Daarboven heeft de artistieke verwerking de meerwaarde van de commentaar, de beschouwing en vooral de vertaling naar het nieuwe beeld dat een eigen vertelling heeft, open voor de toeschouwer en mezelf.

Om deze reden zie ik de briefjes liever in een expositieruimte hangen dan ze terug te vinden in een onderzoek. Anderzijds kunnen ze in hun kunstzinnige vorm vanzelfsprekend voor een meerwaarde zorgen in de context van een onderzoekscentrum over alzheimer.

Het kleine verhaal. Een rode draad doorheen mijn werk, ook de schilderijen.

Zelfbeeld, verwachting zijn de betekenis van de kleine emoties die voelbaar zijn in de keuze van het foto- of beeldmateriaal waarmee ik werk. Het element spiegel staat tegenover de verstoring van het beeld. Een spiegel suggereert een valse diepte, de verstoring ligt op het materiële oppervlak.

Op de toeschouwer afkomende meisjes, met de blik recht in de camera. Geflankeerd door donkere vlakken die er niet echt bijhoren. Een reële ruimte wordt niet gesuggereerd, toch ontstaat er een gevoel van een doorgang.

De blik van de pas gehuwde vrouw achter een sluier. Een strak rood vlak middenin vraagt de aandacht.

De pubers: uitdagende én twijfelende blik in de lens als in een spiegel, maar zwarte streken belemmeren het zicht daarop.